

Nauru – z tichomořského ráje pustinou

Veřejnosti často neznámý a od Evropy na hony vzdálený ostrov Nauru je zajímavou ukázkou formování lidského společenství. Počet obyvatel ostrova se za poslední století zpětinašobil, ale kvalita života na ostrově, měřená běžnými ukazateli úmrtnosti, migrace nebo kvality životního prostředí, zaostává za vyspělými státy. Dokáže malá populace Nauru, dnes čítající necelých 11 tisíc obyvatel, čelit výzvám, které jí v budoucnu čekají?

Nauru, maličký ostrůvek v Tichomoří, na první pohled nebudí velký zájem. Když už o něm veřejnost ví, tak většinou jako o statistické zajímavosti. Ostrov je totiž svou rozlohou třetím nejmenším samostatným státem na světě a jako jediný nemá oficiální hlavní město. Za posledních sto let prošlo Nauru výraznou proměnou a turbulencemi. Počet obyvatel velmi rychle rostl a ostrov samotný prošel ekologickou devastací. Devastace prostředí na Nauru byla vlivem povrchové těžby fosfátů tak rozsáhlá, že dnes je území z 80 % zcela neobyvatelné a jedinou vegetací zde představuje úzký pás stromů u pobřeží. Devastace povrchu je patrná na obrázku 1.

Obr. 1: Satelitní snímek ostrova Nauru.
Zdroj: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Nauru>

Pohled do historie

Ostrov byl západní civilizací objeven až koncem 18. století. Žilo na něm původní obyvatelstvo, Polynésané. Zlom v historii ostrova nastal v roce 1900, kdy zde byla objevena rozsáhlá ložiska guána a postupně započala těžba. Guáno je ptačí trus nahromaděný do velkých vrstev, bohatý na fosfor a amoniak. Těží se povrchově a slouží k výrobě hnojiv. Ostrov spravovali střídavě Angličané a Australané (Hobbs, 1945). Velkým milníkem byl rok 1968, kdy Nauru vyhlásilo samostatnost. Těžba byla zastátněna a obyvatelstvo začalo pohádkově bohatnout. Nauru dosáhlo světově nejvyšší hodnoty HDP na obyvatele. Nauru si také od roku 2001 vydělává provozem detenčního tábora pro australské imigranty. Kvůli nezodpovědné investiční politice a tenčícím se zásobám guána se však ostrov dostal do vážných ekonomických problémů. Následovala bolestná, leč nevy-

hnutelná ekonomická reforma. Po vyčerpání veškeré zeminy zůstává na Nauru pouze jakási měsíční krajina, tj. odhalený tvrdý bílý korál, na kterém se nedaří žádné vegetaci, natož aby na něm bylo možno provozovat zemědělství (Nauru department of Economic Development and Environment, 2003).

Plodnost na Nauru

Populace Nauru narostla za posledních sto let ze dvou na deset tisíc obyvatel. Nauru si nadále udržuje vysokou úroveň plodnosti, podle údajů ze sčítání lidu z roku 2011 se hodnota ukazatele úhrnné plodnosti (průměrný počet dětí živě narozených jedné ženě během jejího reprodukčního období, tedy ve věku 15–49 let) odhaduje na 4,3 dítěte. Jediný zásadnější pokles úrovně plodnosti na Nauru byl zaznamenán mezi roky 2002 a 2004, kdy vlivem ekonomické krize klesla na 3,4 dítěte na matku v produktivním věku, což je ale stále relativně vysoké číslo (Nauru Bureau of Statistics, 2011). Na Nauru není problémem neznalost nebo nedostupnost moderních antikoncepčních metod, jak vyplynulo z dotazníkového šetření přidruženého k populačnímu censu. Významným faktorem vysoké úrovně plodnosti je velmi nízká vzdělanostní úroveň obyvatel. Pouze 23 % obyvatel zakončilo školu se „secondary leaver's certificate“ (obdobu české maturitní zkoušky). Zajímavostí je, že ženy vycházejí ze statistik vzdělanosti lépe než muži (maturitu má 21 % mužů, proti tomu 25 % žen).

Vliv na vysokou úroveň plodnosti má také časná sňatečnost žen, přibližně 13 % žen se vdává již ve věku 15–19 let. Na Nauru se v průměru rodí 81 dětí ročně na 1000 žen v tomto věku (měřeno pomocí tzv. věkově specifické míry plodnosti). Podle populační prognózy by za současného stavu plodnosti, úmrtnosti a migrace měla populace dosáhnout počtu 20 tisíc obyvatel, tedy přibližně dvojnásobku současného počtu, okolo roku 2038. Pokud bychom tento odhad prodloužili do roku 2050, na Nauru by podle něj žilo asi 27 tisíc obyvatel. Již dnes je ale na Nauru problémem s přelidněním. Průměrná domácnost na Nauru má šest členů. Třetina obyvatel Nauru žije v domácnostech, které čítají dokonce deset a více osob. Více než polovina staveb na Nauru je starších 50 let a na novostavby na ostrově již není místo (Nauru Bureau of Statistics, 2011). Přelidnění je tedy jedním ze zásadních problé-

mů, které bude muset Nauru v budoucnu řešit.

Úmrtnost

Ukazatele úmrtnosti Nauru jsou ovlivněny extrémním výskytem obezity mezi obyvateli ostrova. Obezitou trpí (měřeno pomocí tzv. Body Mass Indexu, BMI > 30) celkem 71 % obyvatel (Nauru Bureau of Statistics, 2011), což z Naurujců dělá v průměru nejobéznější národ na světě. Ukazatel BMI se počítá jako tělesná hmotnost jedince dělená výškou v metrech na druhou. Následkem obezity trpí přibližně 40 % obyvatel ostrova onemocněním diabetes mellitus neboli cukrovkou. Ta zvyšuje riziko úmrtí v důsledku nemocí srdce a cév. S obezitou se potýkají všechny ostrovní státy v Pacifiku, nikde však tento problém není tak palčivý jako právě na Nauru (Central intelligence agency, 2015).

K měření úrovně úmrtnosti se v demografii používá nejčastěji ukazatel nazvaný střední délka života při narození nebo také naděje dožití při narození. Hodnota tohoto ukazatele udává průměrný počet let, který má pravděpodobně k prožití právě narozená osoba za podmínky zachování úmrtnostních poměrů daného roku. Naděje dožití při narození na Nauru je v porovnání s vyspělými státy světa nízká, pouze okolo 60 let. Jak je patrné z grafu 1 (grafy 1 a 2 jsou uloženy v Materiálech na webu GR), naděje dožití sice roste, ale relativně pomalým tempem. Navíc se dá předpokládat, že při zachování uvedeného výskytu obezity mezi obyvateli Nauru nenastane v nejbližších letech významnější snižování úmrtnosti na nemoci oběhového systému (nazývané také „kardiiovaskulární revoluce“) tak, jak je trendem ve vyspělých zemích. Příčina obezity tkví ve špatných stravovacích návycích obyvatel. Po vyčerpání zeminy na ostrově nelze nic vypěstovat a pouze rybolovem se ostrované neživí, proto se stali závislími na dovozu výživově nekvalitních potravin.

Migrace

Po skončení masivní těžby fosfátů se z Nauru stala výrazně emigrační země. Za posledních deset let osciluje míra migračního salda (rozdíl počtu imigrantů a emigrantů vztážený k celkové velikosti populace) kolem hodnoty –10 ‰. Tedy v průměru ročně Nauru migrací ztratí jednoho obyvatele ze sta (Nauru Bureau of Statistics, 2011). Přesto počet obyvatel ostrova roste. Jediný výrazný úbytek, patrný na grafu 2, nastal v roce 2006, kdy po skončení těžby zemi

DEMOGRAFIE A POPULAČNÍ STUDIA

jednorázově opustilo asi 1,2 tis. pracovníků Nauru Phosphate Federation a jejich rodiny. Pro emigraci z ostrova je možné nalézt několik zásadních důvodů.

Prvním faktorem jsou ekonomické důvody, na Nauru je pouze 47 % ekonomicky aktivních obyvatel, kteří pobírají pravidelný plat. Nezaměstnaných aktivně hledajících práci je asi 23 % (Nauru Bureau of Statistics, 2011). Dalším faktorem může být nízká kvalita vzdělání. To dokazuje výše zmíněný ukazatel sekundárního vzdělání. Dále se dá spekulovat, že jistým důvodem emigrace může být i deprivace obyvatelstva, podkladem pro tuto domněnku je vyjádření nauruského duchovního Jamese Aingimea:

„Kéž bychom nikdy neobjevili ty fosfáty. Přál bych si, aby to mohlo být na Nauru jako dřív. Když jsem byl chlapec, bylo tu tak krásně. Byly tu stromy. Všude zeleň, jedli jsme čerstvé kokosy a plody chlebovníků. Nyní vidím, co se tu děje, a chce se mi plakat.“

(The New York Times, 1995)

Velká část současných problémů ostrova pramení ze zničeného životního prostředí, i to se dá zahrnout do možných důvodů odchodu obyvatel ze země.

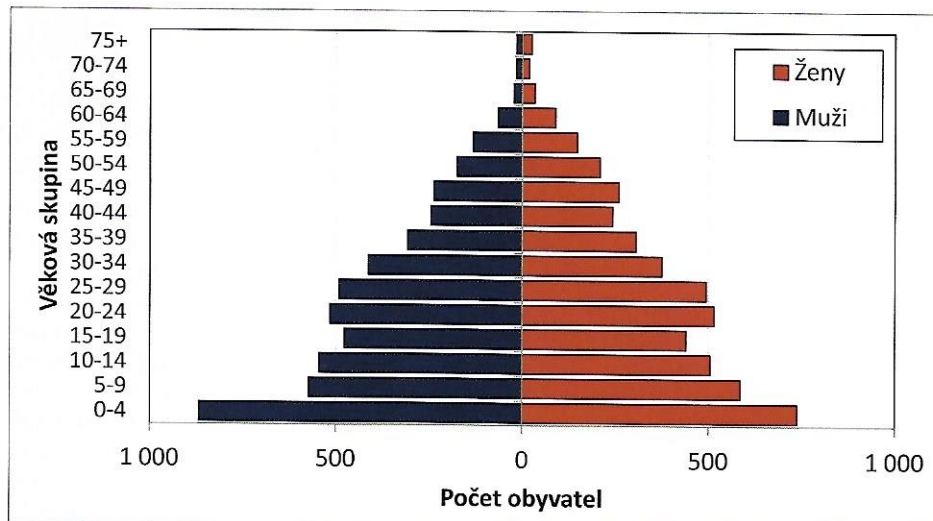
Životní prostředí

Tak jako všechny ostrovy v Tichomoří i Nauru trápí stoupající hladina oceánů. Ostrovu sice nehrozí fyzický zánik, nejvyšší bod je 65 metrů nad mořem, většina domů ale stojí blízko u moře a jsou ohroženy erozí pobřeží. Stoupající hladina moře má také za následek zasolování podzemní vody, která se tak stává nepitnou (Nauru department of Economic Development and Environment, 2003). Je paradoxní, že ostrov, který je celý obklopen oceánem, má potíže právě s nedostatkem vody.

Nauru: Pacific Paradise Turned Wasteland. Most people do not even know where the tiny island nation of Nauru is. The country is an interesting example of the formation of human society. The number of inhabitants is five times greater than it was a hundred years ago; however, the quality of life on the island, in terms of standard measures of mortality, migration or the natural environment, lags behind developed countries. How will Nauru's small population of nearly eleven thousand people face the challenges of its future?

LITERATURA A ZDROJE DAT:

- HOBBS, W. H. (1945): The fortress islands of the Pacific, Ann Arbor Michigan, 200 s.
- LONG, C. N., MCFARLANE, S. A. (2012): Quantification of the Impact of Nauru Island on ARM Measurements. Journal of applied meteorology and climatology, 51, s. 628–636.
- Nauru Bureau of Statistics (2011): National Report on Population and Housing: Census 2011 – http://www.spc.int/prism/nauru/PublicDocuments/Census/Nauru_2011_Census_Report_FINAL.pdf (31.8.2015)
- Nauru department of Economic Development and Environment (2003): First National Report to the United Nations Convention to Combat Desertification – <http://web.archive.org/web/20110722013720/http://www.unccd.int/cop/reports/asia/national/2002/nauru-eng.pdf> (31.8.2015)
- The New York Times (1995): A Pacific Island Nation Is Stripped of Everything – <http://www.nytimes.com/1995/12/10/world/a-pacific-island-nation-is-stripped-of-everything.html> (31.8.2015)

Obr. 2: Věková struktura populace Nauru, odhad k polovině roku 2011.

Zdroj dat: Nauru Bureau of Statistics (2011)

Ostrov je v oblasti, kde se vyskytuje efekt El Niño, tedy střídání velmi suchých období s obdobím dešťů. El Niño je navíc umocňováno tzv. oven efektem (Long a McFarlane, 2012). Kvůli odlesnění je povrch ostrova tvořen holým bílým korálem, který kumuluje teplo, čímž povrch ostrova ještě více ohřívá. Dlouhá období sucha mají za následek nedostatek pitné vody, která je v období nouze zajišťována stárnoucí továrnou na úpravu mořské vody. Veškeré pokusy o revitalizaci ostrova selhaly. Povrchová těžba fosfátů na ostrově byla tak intenzivní, že na něm nezbylo nic, na čem by mohlo cokoliv růst (Nauru department of Economic Development and Environment, 2003).

Závěr

Zdánlivě zanedbatelných 21 km², na kterých se Nauru rozléhá, představuje zrcadlo současné civilizace. Následky slepé honby za bohatstvím a nedůstojného drancování krajiny se na Nauru ukazují v plné nahotě. Je otázkou, co dál. Má cenu dále obývat

zničený ostrov, který neuživí vlastní obyvatele? Nežilo by se Naurujcům lépe jinde? Z demografického pohledu se nabízí otázka, jak se ostrov vypořádá s rostoucím počtem obyvatel. Nauru má velmi mladou věkovou strukturu (obrázek 2). Polovina obyvatel je ve věku 21,5 a méně let. Podaří se mladé Naurujce zapojit na pracovním trhu, když se už dnes potýkají s obrovskou nezaměstnaností? Podaří se snížit úroveň plodnosti, aby na ostrově nedošlo k velkému přelidnění? Pro Nauru je zde mnoho výzev, až čas ukáže, jak se s nimi vypořádá.

*Robert Křesťan, Jakub Shuhrovec,
studenti katedry demografie
a geodemografie PřF UK v Praze
robkrest@seznam.cz,
jakub.skuhrovec@centrum.cz*

Poděkování: Děkujeme dr. Kláře Hulíkové Tesárkové z katedry demografie a geodemografie PřF UK za konzultaci a pomoc při tvorbě článku.

Central intelligence Agency (2015): The Word fact book – country comparison
<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/rankorder/2228rank.html> (31.8.2015)

APLIKACE DO VÝUKY:

1. Společně diskutujte o faktorech, které patrně stály za populačním vývojem Nauru během posledních desetiletí. Které považujete za nejvýznamnější?
2. Pokuste se definovat konkrétní výzvy a problémy pro populaci Nauru do budoucna. V čem se liší a co mají společného se situací a předpokládaným vývojem vyspělých států?
3. Uvažujte v širších souvislostech, proč tvrdíme, že situace na malinkém ostrově představuje zrcadlo současné civilizace. Svě názory zdůvodněte.